KLIIMAMINISTEERIUM

KlimS ringmajanduse töörühma III kohtumine

Tallinn 22. märts 2024

Algus kell 13.00, lõpp kell 17.00

Juhatas: Ivo Jaanisoo (KLIM)
Protokollis: Kärolin Paju (Civitta Eesti AS)

Võtsid osa: Tiina Kontson (EIS), Peep Tobreluts, Andry Krass (FOKL), Hannes Peida (Arhitektuuri Keskus), Jaan Lindmäe (EMPL), Kalle Grents (Ringmajandusettevõtete Liit), Ando Jukk (EMPL), Katrin Jõgi (Fibenol), Marika Lillemets (KLIM), Katarina Papp (Eesti 200), Timur Sagitov (Rohelised), Reet Siilaberg (Keskkonnaamet), Silver Sillak (KLIM), Liina Tarkus (KLIM), Marina Vaganova (EETL), Ivo Jaanisoo (KLIM).

Veebis: Kadi Meltz (Keskkonnauuringute Keskus), Johanna-Maria Siilak (Pangaliit), Üllar Huik (Eesti Toiduainetööstuse Liit), Rikma Kuldar, Görel Grauding, Mariliis Sepper, Eliis Kuus (Tallinna Strateegiakeskus), Mait Kriipsalu (EMÜ), Mari Salmu, Kerli Ojakivi (KLIM), Aleksei Lotman (ELF), Laura Kallas, Lisanne Liiv (Lunden Food), Marika Lillemets (KLIM), Maria Varton (KLIM), Evelin Heiberg, Priit Dreimann (Eesti Toiduainetööstuse Liit), Piret Otsason, Kristiina Kerge, Simo Ilomets (TalTech), Harri Moora (Eesti Keskkonnajuhtimise Assotsiatsioon), Hanna Uibokand, Kadri-Ann Kertsmik (RKAS), Meljo Musto (Melsum OÜ).

PÄEVAKORD

1. Kliimaseaduse ülesehitus ja võimalikud seaduses sätestatavad põhimõtted
2. Eelmise kohtumise kokkuvõte. Teiste töörühmade ja kliimanõukogu ettepanekud
3. Arutelu:
    - Millised põhimõtted tuleks kliimaseaduses sätestada ringmajanduse edendamiseks horisontaalselt igas sektoris?
    - Milliseid lisameetmeid (lisaks juba olemasolevale jäätmekavale) tuleks rakendada nende põhimõtete elluviimiseks (sh eelmise kohtumise ideede täpsustamine)?
    - Ettepanekud teiste seaduste või muude poliitikameetmete muutmiseks.
4. Kokkuvõte

.

1. **Kliimaseaduse ülesehitus ja võimalikud seaduses sätestatavad põhimõtted**

Ettekande slaidid lisatud

Küsimus: Seaduse peatükk 4 oli omavalitsuste kliima- ja energiakavad, mida praegu on tehtud reguleerimata. Kas saaks teha nii, et kõigil avaliku sektori asutustel on kohustus kliima- ja energiakavasid koostada ja jalajälge mõõta?

Vastus: Jah, see on kavas küll.

Küsimus: Seaduse peatükk 3 kohta: kas on kavas muuta ka olemasolevaid seadusi?

Vastus: Jah, meile on seatud ootus, et koos kliimaseaduse eelnõuga tuleb kaasa panna ka olulisemate eriseaduste muudatuste eelnõud. Seda, milliseid seadusi on vaja muuta, saamegi täna arutada.

Küsimus: Kui arvamusrännaku arutelude seltskond ja koht on vaba, siis kas seda saab saunas ka teha? Kui tahan enda sauna ministrit kutsuda näiteks?

Vastus: Teil on võimalus kutsuda keda iganes, aga me ei garanteeri, et minister tuleb.

Kommentaar: Eelmisel arvamusrännakul tundus, et mõned arvamused läksid kaduma, kuna ei saanud tagasisidet nende kohta. Kas tegemist oli mingi tehnilise apsakaga?

Vastus: Loodame õppida varasemast Riigikantselei kogemusest ja anda paremini tagasisidet.

2. **Eelmise kohtumise kokkuvõte. Teiste töörühmade ja kliimanõukogu ettepanekud**

2.1 Eelmisel kohtumisel kaardistatud ettepanekud

- **Komposti või biogaasi tootmise edendamine**

Kommentaar: Reoveest on juba 10 aastat biogaasi toodetud, aga toorme sisaldus on väiksem kui sõnnikus ja lägas. Biogaasi tootmise suurem potentsiaal on toidujäätmetest. Näiteks köögisöökla jäätmete kompostimine on raiskamine, samuti koduste toidujäätmete kompostimine ei ole tõhus. Samas aia- ja haljastusjäätmest on mõistlik teha komposti, kuna pruunist lehest ei saa biogaasi. Tuleks välja tuua suunised.

Kommentaar: Biojäätmete liigiti kogumise kohustus jõustus 2007 või 2008, see on juba ammu olemas. Küsimus on selles, kuidas selle kohustuse täitmist tagada. Regulatsioon võiks olla erinev tihe- ja hajaasustusaladel, viimase puhul võiks olla leebem. Hajaasustuses biolagunevate jäätmete äraandmise kohustus on selge ülereguleerimine.

Kommentaar: Kohustus oleks liiast, aga võimalust on vaja. Toidukraami kompostimise nime all hunnikusse panek toob majja närilised ja õuele rebased. Ma pigem pean silmas olukorda, kus tekib suurem kogus kondi-naha-rasva-jms jääke. Miks mitte teha tellimisvedu ja miks mitte suurtele jäätmefirmadele lisaks võtta mängu kohalikke vedajaid, kes niikuinii omakandis ringi sõidavad.

Kommentaar: Kodukompostimine on väga hea siis, kui on aed. Talvel jääb protsess seisma ja tekivad probleemid näriliste ja lindudega. Kompostimine vajab tööd, tavalisel inimesel on

kompostimise kvaliteeti tagada raske. Mõistlik oleks jätta toit kompostimisest välja. Jõuame sinna, et tuleks luua võimalus, mitte kohustus.

Kommentaar: Meil on kohtkäitlus ka olemas: sõnnik saab samas kohas töödeldud, kust ta välja lasti. Puurkaevud jne on reostunud kuna erakinnistud ei ole liitunud ÜVK-ga ga ja valavad fekaali maha. See on pigem levinud suvilate piirkondades. Täna justkui on kohustus fekaalvett üle anda, kuid praeguse seisuga nii omavalitsustel kui ka riigil kontroll puudub. Soomes on kohtkäitlus jäätmeseaduse all ja seda korraldatakse koos jäätmeveoga. Nii saaks lahti nii reostusest kui ka säästa puhast joogivett/põhjavett. Kontroll ÜVK-ga mitteühinenud kinnistute üle praegu täiesti puudub ja see reostab põhjavett. Riigil võiks olla näiteks ühtne register, mitte mööda KOV-e see info laiali.

Kommentaar: Reovee ja veeteemat EI TOHI arutada vaid jäätmesektor vaid tuleb kaasata Vee-ettevõtete Liit samuti.

Kommentaar: Fekaalvee kogumine ei pruugi jäätmeveo pakkujatele meeldida. See nõuab ka veidi teist tehnikat.

Kommentaar: Ettepanek on seega hõlmata kohtkäitlus jäätmeseaduse sisse (praegu on veeseaduses), siis saab jäätmeveo raames seda korraldada.

Kommentaar: Veevabade käimlate jäätmete kompostimine on hall ala, nende kasutamist peaks soodustama.

- **Tööstussümbioosi soodustamine (tööstusjäätmed ja kõrvalsaadused) ja õiguslike takistuste eemaldamine, sh vajalik EL sisene poliitiline debatt**

Kommentaar: Soomes on materjalitori.fi kaudu see asi ilusti lahendatud. Kõigepealt on paar kuud jäätmed seal üleval ja soovijad saavad huvi üles näidata ja jäätmekäitlejale saab need üle anda siis, kui keegi ei ole soovinud.

Kommentaar: See kohustus võiks olla hoopis jäätmekäitlejal, mitte tootmisettevõttel. Mulle ei meeldi, kui mina pean veel ootama, kas keegi tahab mu prügi või ei.

Kommentaar: Lätis on olemas võimalused seda materjali maha müüa ja siis ei pea jäätmekäitlejatega üldse tegemist tegema. Nii saaks aktiivselt tegutseda ja otsida ressursile huvilisi. See süsteem võiks selliselt paremini käima minna ja siis tekib sinna ümber äri.

Kommentaar: Load piiravad väga rangelt seda, mida ettevõtjad saavad kasutada.

Kommentaar: Täna load piiravad väga tugevalt seda, millist materjali saab kasutada. Jäätmekäitlejale üleandmise korral materjal muutub jäätmeks ning uuesti kasutusele võtjal peab olema jäätmeluba. Õiguslik regulatsioon takistab materjali jagamist: ise võid kasutada, aga teistele anda väga keeruline. Tundub liiga karm, aga osaliselt ka vajalik. Täiesti vabaks lasta ei saa, seega regulatsioonide leevendus peab olema väga läbimõeldud. Samuti jäätmekäitleja seadmed määrivad ja kahjustavad materjali.

Küsimus: Kas see võiks käitlejate äri laiendada, kui käitlejast saab materjalipank?

Vastus: See ühest küljest vähendab käitlejate ärivõimalusi, kuna jäädet jääb vähemaks. Samuti see lööb riikliku statistika uppi, kuna jäätmena kasutusele võtmine väheneb. Oleks hea kui jäätme ülesandmisega käitlejale ei saaks sellest kohe jäädet.

Kommentaar: Iseenesest eesmärk ongi jäätmete vähendamine. Regulatiivne ettepanek: hea asja eest tuleb kiita. Kui on tegemist materjaliga, mida saab uuesti kasutada, siis tuleks seda uuesti kasutada.

Kommentaar: Teinekord mõisted, mis on jääk ja kõrvalsaadus, ei ühildu sektorite vahel. Mõnes sektoris on väga ranged tõendamisnõuded. Teisese toorme mõiste tõlgendamise ulatus vajaks täpsustamist, selgus on vajalik mh projektide rahastamisotsuste tegemise jaoks.

Kommentaar: Ise ei pruugi alati leida kasutust, tahaks ju siis kellelegi teisele pakkuda. Teadlikkuse kasvatamine on väga oluline: mis on jääde ja mis on potentsiaalne teisene toore?

Kommentaar: Ehitusjäätmete taaskasutamine on väga potentsiaalikas. Ehitusjäätmete kasutamise probleem on see, et seda on hetkel võimatu skaleerida, kuna puuduvad andmebaasid ja füüsilised laod. Siin peitubki võimalus materjalipangale, kuigi seda on keeruline hallata. Kui näiteks riigihangetega soodustataks ehitusjäätmete kasutamist, siis ehk hakkaks äri tekkima. Lisaks seaduse järgi ehitusplatsilt ei või mitte midagi anda üle kellelegi teisele peale jäätmekäitleja.

Kommentaar: Siiski meil on olemas juba https://www.materjalivoog.ee/.

Kommentaar: Tootmisettevõtetest tekkivate jäätmete osas on kõrvalsaaduste säte olemas. Seda võiks kasutada laiemalt. Näiteks kui saepurust teed pelleteid, siis see on kõrvalsaadus.

Vastus: Jah, aga seda peab tõendama, see on sertifitseerimise probleem. Seal on ka rahvusvahelised sertifikaadid, mis teevad asja keerulisemaks.

Kommentaar: On arvamus, et see kõrvalsaaduste regulatsioon ei lihtsusta tegelikult midagi. Praegu on madal teadlikkus ka, kehtiva regulatsiooni osas tuleks teadlikkust suurendada.

- **Jäätmelubade süsteemi lihtsustamine**

Kommentaar: Sellega hetkel tegeletakse. KOV-il on näiliselt vabadus jätta tegevusloa või planeeringu heaks kiitmisel KSH algatamata. Sellele võib arvamuse anda, aga planeeringu läbiviija teeb ikkagi otsuse.

Kommentaar: Kaevandusjäätmed ei tohiks muutuda jäätmeks kohe, kui need on seisnud kolm aastat. Neile võib tekkida kasutusala hiljem, kuigi seda ei saa mõnikord kohe prognoosida. Näiteks kui rajatakse karjääri ja puhastatakse maapind mullaks, siis see muutub kolme aasta pärast jäätmeks.

Vastus: EL kohtulahendeid sellel teemal juba on ja need lahendid ei toeta sellist pikka hoiustamist. Ei tea, kas on hea öelda, et me ei hooli, kui kiiresti see ressurss realiseeritakse.

Kommentaar: Korrastamisega seotud asjad on teine teema. Tihti see on aga KOV-iga seotud. KOV ei kiida heaks kaevandaja tehtavaid projekte. Tuleb selgeks saada, kas neid jäätmeid on päriselt võimalik näiteks korrastamiseks kõik ära kasutada.

Vastus: Sellisel juhul oleme selle ka päriselt mittejäätmeks lugenud.

- **Toidujäätmed loomasöödaks**

Kommentaar: Meil on jäätmete raamdirektiiv, mille eesmärk on pigem see, et inimesed saaksid söömiskõlblikku toitu süüa, mitte see, et see läheks söödaks.

Kommentaar: Kunagi oli teemaks, et meie toiduseadus oli võrreldes EL tasandiga karmim. Näiteks "parim enne" toodetest saab EL riikides enamasti toitu valmistada, Eestis on see keelatud. Võiks olla võimalik restoranidel "parim enne" toitu toormena kasutada. Täna raiskame palju toitu, mis on söömiskõlblik.

Vastus: Selle probleemi tahame lahendada ära jäätmeseaduse muudatusega. Tegelikult ju see toit halvaks päris ei lähe. Pigem on "parim enne" need toidud, mis ei ole väga ohtlikud. Siiski on olemas Euroopa Kohtu lahendid, mis ei toeta seda muudatust, seega lahendus võib olla keerulisem kui arvata.

Kommentaar: Kui riigihanked hakkaksid seda soodustama, siis võibolla tekivad ettevõtjad, kes tahaksid seda pakkuda. Riik võiks näidata initsiatiivi ja seda kuidagi pilootprojektina teha.

Kommentaar: Liigiti kogumise probleem on see, et kui kõik hakkavad 5 erinevat liiki koguma, siis viime selle keskkonnakahju lihtsalt transpordivaldkonda üle.

Kommentaar: Meil on valida, kas tegeleda põletamiseelse sorteerimisega või liigiti kogumisega kodude juures.

Kommentaar: Otsustaja on liigiti kogumise osas KOV. Täna nad ei oska selle tegevuse KHG heite mõju hinnata, oleks vaja metoodiliselt toetada KOV-e ja mõju nähtavaks teha. Lisaks teisese toorme hindamisel võiks mingisugune alternatiiv olla. See on defineeritud uues jäätmekavas. Kas me saame sellest kuidagi välja minna? Mis on teisene toore ja mis ei ole ja mis on kõrvalsaadus. Täna on nii, et kohe kui konteinerisse paned, on kohe jääde. Ei tohi midagi kasutusele võtta.

Küsimus: Kui võtta need kõrvalsaaduseks, siis kas see aitab?

Vastus: See ei pruugi olla piisav. Näiteks betoon on 10 aastat sama kvaliteediga. Võibolla peaks sarnaselt toidutööstusele ka ehituses tegema "parim enne" ja "kõlblik kuni" mõisted.

Kommentaar: Seoses betoontellistega - isegi kui see jõuab jäätmekäitleja kätte, siis neil on õigus teha jäätme ettevalmistamist materjaliks uuesti saamisel. Ehitusjäätmed on kindlasti suur teema, kus saaksime midagi paremini teha. Oleks vaja rohkem teadlikkust.

Kommentaar: Seda on hakatud EL tasandil rohkem lahendama. Liigume ilmselt selles suunas, et tuleb tootele digipass.

- **Parandusteenuse kättesaadavuse edendamine**

Kommentaar: Tuleb ka parandusteenusega seoses parandusteenuse direktiiv. Tuleb ka arvestada, et alati ei ole parandamine mõistlik. Võiks analüüsida, mis juhul on mõistlikum parandada ja mis juhul mõistlikum suunata ümbertöötlemisse.

Küsimus: Kus valdkondades on parandamine eriti oluline?

Vastus: Ilmselt elektroonika valdkonnas, seal on ohtlike materjale palju ja mõistlik seda asja nii kaua elus hoida kui võimalik,

Küsimus: Paljud tegevused on toetatud KIK-i poolt. Miks neid siin loetelus ei ole?

Vastus: Siin loetelus on ainult täiendavad meetmed, mida saaksime teha lisaks olemasolevatele.

Kommentaar: Mis puudutab elektroonikaseadmeid, siis olen vastu sellele, et neid kogutakse ja tehakse pulbriks. Koolides võiks ju õpilased neid toiteplokke jne kasutada, aga kogumispunktid keelduvad meile neid andmast. Koolides jt haridusasutustes võiks tegeleda õppetegevuse raames toodete parandamisega, nt tehnoloogiatundides. Koolidele tuleks anda õigus jäätmejaamast saada teatud hulk seadmed ja siis koolil ei oleks vaja registreerimistõendit, usutavasti saab teha erandi tehnilise normiga. Kas kliimaseaduses võiks see kuuluda katsealade või katsetusõiguse põhimõtte alla?

Kommantaar: Telia näiteks pakub allahindlust vana telefoni tagastamisel. Telia sorteerib välja need, mida saab parandada, ja tehakse need korda. Neile on eraldi turg.

Kommentaar: Üleüldiselt sellise lähenemise propageerimine oleks hea. Kooli mõte on hea, et võiks olla koostöö ning kool saaks kasutuselt kõrvaldatud seadmed kätte. Riigiasutused laiemalt saaksid igasuguseid jäätmeid kasutada. See on kooskõlastuse küsimus.

Kommentaar: Entusiasm selle osas, et inimesed ja lapsed koolides ise hakkavad asju parandama, ei ole *right to repair* idee ja seal tulevad mängu ka ohutuspiirangud ja tootjad ei soovi selle eest vastutada. Idee on parandusteenuse kättesaadavuse toetamine ja tootedisaini kaudu selle soodustamine.

Küsimus: *Right to Repair* - kas räägime ainult tehnikajäätmetest või ka tekstiilist?

Vastus: Tekstiil tihti on kehva kvaliteediga, ei ole mõtet. See on läbikulumise, mitte parandamise teema. Tooted peavad ise muutuma kestlikumaks. Tootjavastutus tuleb ilmselt. Selle *right to repair'i* põhifookus on ikkagi seadmed, et teaks kust saab varuosi ja kus saab parandada.

Kommentaar: See peaks ikkagi olema õigus, mitte kohustus. Kui see paranduskohustus tuleb läbi tootedisaini, siis see on ju kohustus. Ise parandamine on teine asi.

2.2 Teiste töörühmade ja kliimanõukogu ettepanekud

- **Ettevõtluse töörühma ettepanekud**

Kommentaar: Jäätmestaatuse lakkamist peaks soodustama regulatsiooni lihtsustamise kaudu. Eesti on valinud kõige bürokaatlikuma tee ja see on tohutult vaevaline protsess. Võiks järgida Saksamaa eeskuju.

Vastus: Jah, praegu on tõesti 6-7 määrust. Samas jäätmeseaduse muudatuse järgi saab mõne asja loamenetluses ära lahendada, ei olegi määrust vaja.

Kommentaar: Näited jäätmevoogudest, mida on õigus ringlusse võtta jäätmelubade alusel (ehk siis jäätmete staatus on lõppenud ja õigus mittejäätmetena edasi anda):

Jäätmekood	Jäätme nimetus	Iubatud R Kood
01 01 01	Maakide kaevandamisjäätmed	R5m
01 01 02	Mittemaaksete maavarade kaevandamisjäätmed	R5m
01 01 02 01	Mittemaaksete maavarade kaevandamisel tekkiv põlevkivi aheraine, sealhulgas rikastusjäätmed	R5m
01 04 08	Kruusajäätmed ja kivipuru, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 01 04 07*	R5m
01 04 13	Kivilõikamisel ja -saagimisel tekkinud jäätmed, mida ei ole nimetatud koodinumbritega 01 04 07* ja 01 04 11, sealh	R5m
02 01 01	Pesemis- ja puhastamissetted	R5o
02 01 02	Loomsete kudede jäätmed	R3o
02 01 04	Plastijäätmed (välja arvatud pakendid)	R3m
02 01 07	Metsamajandusjäätmed (näiteks oksad, risu)	R3o
02 01 09	Põllumajanduskemikaalide jäätmed, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 02 01 08*	R5m
03 01 01	Puukoore- ja korgijäätmed	R5m
03 01 05	Saepuru, sealhulgas puidutolm, laastud, pinnud, puit, laast- ja muud puidupõhised plaadid ning vineer, mida ei ole	R3m
03 03 02	Roheleelise sete, mis tekib tselluloosi keedulahuse taaskasutamisel	R5m
03 03 07	Vanapaberist ja -kartongist pulbi valmistamisel mehaaniliselt eraldatud jäägid	R3m
03 03 08	Ringlussevõetud vanapaberi ja -kartongi sortimisjäätmed	R3m
07 02 13	Plastijäätmed	R3m
08 01 11*	Orgaanilisi lahusteid või muid ohtlikke aineid sisaldavad värvi- ja lakijäätmed	R2
10 01 01	Koldetuhk, räbu ja katlatuhk (välja arvatud koodinumbriga 10 01 04* nimetatud katlatuhk ning koodinumbritega 10	R5o
10 01 01	Koldetuhk, räbu ja katlatuhk (välja arvatud koodinumbriga 10 01 04* nimetatud katlatuhk ning koodinumbritega 10	R5m
12 01 05	Plasti höövli- ja treilaastud	R3m
12 01 17	Liivapritsimisjäätmed, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 12 01 16*	R5m
13 03 07*	Mineraalõlipõhised kloorimata isolatsiooni- ja soojusvahetusõlid	R9
15 01 01	Paber- ja kartongpakendid	R3m
15 01 02	Plastpakendid	R3m
15 01 03	Puitpakendid	R3o
15 01 07	Klaaspakendid	R5m
15 01 10*	Ohtlikke aineid sisaldavad või nendega saastatud pakendid	R5m
16 01 03	Vanarehvid	R3m
16 01 03 03	M2, M3, N2 ja N3 kategooria mootorsõidukite vanarehvid	R3m
17 01 01	Betoon	R5m
17 02 03	Plastid	R3m
17 03 02	Bituumenitaolised segud, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 03 01*	R5m
17 04 01	Vask, pronks, valgevask	R4
17 04 05	Raud ja teras	R4
17 05 03*	Ohtlikke aineid sisaldavad kivid ja pinnas	R5o
17 05 04	Kivid ja pinnas, mida ei ole nimetatud koodinumbriga 17 05 03*	R5m
17 06 04	Isolatsioonimaterjalid, mida ei ole nimetatud koodinumbritega 17 06 01* ja 17 06 03*	R5m
19 12 04	Plastid ja kummi	R3m

Kommentaar: Peaks olema riiklik ringsete materjalide andmekogu ja olulisimate materjalide puhul riiklikud töörühmad, kes sellega tegelevad ja koordineerivad.

Kommentaar: Jäätmetest tehtud toodetele tuleks mingisugune teine, madalam või teistsugusem, standard välja töötada. Jäätmetest ei saa tihti väga kõrge kvaliteediga asju.

Kommentaar: Pikaajaline kasutamine (sh remont, parandamine, kasutamise pikendamine, laenutamine jms) peaks olema soodustatud, näiteks elektriautodele aku liisimine, mille tulemusel akud jõuavad alati tootjani tagasi, kes saab neid uuesti kasutada. Klient saab alati uue aku ja ei pea mõtlema utiliseerimisele.

Kommentaar: Olelusringi pikendamine on palju tähtsam, kui jäätmete ringlussevõtt. Eesmärk peaks olema eelkõige toote eluea pikendamine.

Kommentaar: Mõelda rohkem innovaatilisi meetmeid, mis karistamise asemel motiveeriks, ja vältida uusi makse. Esimesena tuleks mõelda, millest me räägime, kas ehitistest või toodetest? Peaksime tulema jäätmetemaatikast seal välja.

Kommentaar: Maksud ei tohiks olla selline asi, mida muuta ei tohi. Minu arvates on toetuste jagamine halvem variant kui maksupoliitika, sest siis me moonutame turgu. Kõik edukad riigid kasutavad maksuerisusi. Ühetaolise maksustamise aeg on möödas.

Küsimus: Kas ettevõtjad saaksid ka oma organisatsiooni sees panustada? Äkki peaksime hoopis toetama toodete eluea pikendamist parema ja uuema, näiteks roboti, vastu vahetamise asemel.

Kommentaar: Kui rahastusmeetmed on suunatud tööstuses innovatsioonile, siis me automatiseerime jne. Alternatiivne variant on see, et need jäätmed üldse ei tekiks. Peaks suunama toetust sinna, et oma tootmissisendit enam ei osta, vaid lood turule võimaluse neid materjale rentida. Pärast kasutamises ära käimist annad asja tagasi. Materjali rent ühesõnaga. Seda on teaduskirjanduses palju uuritud.

Kommentaar: Korduspakendite keskkonnamõju kohta avaldati hiljuti EL-s uuring, mis näitab, et see lahendus pole üheselt positiivse keskkonnamõjuga. Sedalaadi meetmed, näiteks riigihanked, peaksid olema individuaalselt hinnatud. Korduspakend ei lahenda kõiki kestlikkuse probleeme.

Kommentaar: Keskkonnajalajälg erinevate pakendimaterjalide puhul tuleb ära hinnata!

Kommentaar: Suurendada investeerimisvõimekust ringmajanduse majandusmudeli kasutusse võtmiseks. Innovaatilisi tehnoloogiaid ei suudeta ilma toetuseta kasutusele võtta.

Kommentaar: Kas keemilist ringlussevõttu käsitletakse strateegilise suunana? Vajaks eraldi riiklikku programmi. Mehhaanilise ringlussevõtuga kaugele ei purjeta. Põlevkivitööstusel on *know-how* olemas, aga põlevkivisektoris pürolüüsi arendamine vajaks riiklikku tuge, teised riigid üritavad kahjuks seda torpedeerida EL-i tasandil.

Kommentaar: EL rahastusmeetmete piirangute tõttu hetkel ei saa toetada pürolüüsi, kuna tekib fossiilne gaas.

Kommentaar: Töötavas prügilas, kus prügilagaasi tekib, on mõistlik see gaas ära põletada. Seda Eestis ka tehakse. Kui prügilagaasi kasutatavas koguses ja kvaliteedis enam ei tule, siis tulevad kõne alla biofiltrid või biokatted, mis metaani bioloogiliselt ära lagundavad. Lagusaaduseks on CO2, mis on küll ju CO2, kuid siiski hulga lahjem kui metaan, nii et prügilagaasist rääkides on vaja hävitada metaan. Prügilaid nähakse kui väikseid, aga tugevaid metaaniallikaid, mida on suhteliselt lihtne manageerida. Mõnel maal on jääkmetaani hävitamine riiklikult doteeritav. Vaja oleks, et töid metaani lagundamisel vähemalt tunnustatakse vajalikuna ja kasulikuna.

Kommentaar: CO_2 püüdmiseks ja ringlussevõtuks toorainena tuleb tagada kõigi olemasolevate ringse ja taastuva süsiniku tootmise tehnoloogiate, sealhulgas keemilise ringlussevõtu, kasutamise laiendamine ning stimuleerida ka süsiniku sidumise ja kasutamise (CCU) tehnoloogiaid ning biopõhiste lähteainete kasutamist.

Kommentaar: CO_2 püüdmisega ei ole probleemi, kas või biogaasi tootmise juures, aga suurt turgu ei ole hetkel selle CO2 järele. Seda küll kasutatakse näiteks kasvuhoonetes, joogitootmises jne,

aga kinnipüütud CO2 puhastamine ja puhastustehase rahastamine on väga kulukas ja ei tasu ära, kuna CO2 püüdmise maht on hetkel liiga väike.

Küsimus: Kas rahastusmeetmest oleks kasu?

Vastus: Jah, abiks võiks olla riiklik eesmärgistamine (strateegia, teekaart) ja investeeringumeede sarnaselt vesinikule, et nõudlust turgutada.

Kommentaar: Luua võimekus ümber töödelda kriitilisi materjale, mida Euroopas ei ole – neid imporditakse ja saadetakse ümbertöötlemiseks Euroopast välja.

Kommentaar: Piloteerida riigi ja eraettevõtete koostöös ressursipanga kontseptsiooni ning töötada välja selleks vajalikud digilahendused. See tähendab, et mistahes ühiskondlik ühisressurss antakse sotsiaal-majandusliku ning keskkonna-alase kasu loomiseks kasutusse. Nii tegeletakse kahju hüvitamise asemel kasu loomise motiveerimisega.

Kommentaar: Ressursitõhususe toetusmeetme muutmise kohta ütlen kaks üldist märksõna: väärindamine ja tõhusus. Esmatoorme vähendamine on kõige suurem kriteerium. Mõnes valdkonnas ei saa tootmissisendit kokku hoida, näiteks ei saa toota piimatooteid ilma piimata, mis tähendab, et toiduainetööstus on meetme skoobist väljas.

Kommentaar: Tuleks kehtestada (kogu EL) käibemaksuvabastus nullheitega ja ringlusse võetud toodetele, mis põhinevad läbipaistval toodete ja keskkonna- ja süsinikujalajälje hindamisel.

Kommentaar: Kehtestada EL-is käibemaksuvabastus süsinikneutraalsete või ringlussevõetud toodetele on sisuliselt võimatu, kuna ei ole usaldusväärset metoodikat selle mõõtmiseks.

- **Kliimanõukogu ettepanekud**

Kommentaar: Toodete pikaealisuse ja parandamise soodustamine võiks kajastuda kliimaseaduse põhimõtete all. Kas pikaealisust saab soodustada toodete garantiiaja kohustusliku pikendamisega?

Kommentaar: Pikaealisust saab parandada ka toodete garantiiaja kohustusliku pikendamisega. Euroopas on näiteks üks riik, kes on teinud sunniviisiliselt pikema garantii. Taanis on ehituse garantii minimaalselt 5 aastat, Eestis 2. Samas Eesti on väike riik, palju asju impordime. Tekib äkki oht konkurentsivõime vähenemiseks. Eesti ei pea olema maailma kõige kallim riik.

Kommentaar: Oluline on kliimaseaduses täiendavate ressursside turule toomise tagamine, et oleks midagi väärindada ja ringlusse võtta. Ressursikasutuse keelamine ei ole ringmajanduse tõhustamise viis. Loome võimalusi, mitte ei keela.

Vastus: Kliimaseaduse mõte ei ole kindlasti piirata, pigem luua võimalusi uuteks ärimudeliteks.

Kommentaar: Praegu lihtsalt kohe keelame, mitte ei loo võimalusi.

Kommentaar: Energeetikasektoris tuleks soodustada biogaasi tootmist ja kasutamist ning jääksoojuse kasutamist kaugküttes, see on hea tööstussümbioosi näide.

Kommentaar: Ressurss, mis võimaldaks elektrit ja soojust toota, peab meil siin olemas olema. Kui on biogaasi, siis kasutame, kui ei, siis võtame biomassi näiteks. Tuleb kasutada võimalikult

palju kohalikku ressurssi ja luua töökohti. Tartu pakub kaugküttes tänu biomassile Eesti kõige konkurentsivõimelisemat hinda.

Kommentaar: Peaksime rohkem tähelepanu pöörama sellele, et kohalike materjalide kasutamine vähendab KHG heidet, sest väheneb transpordikulu.

Kommentaar: Transpordisektoris autorongide pikkuse suurendamine oleks kasulik kokkuhoiukoht.

Kommentaar: On vaja mastaapseid materjalipankasid ning on vaja tõsta ettevõtjate teadlikkust turu olemasolust. Hoonete renoveerimise puhul luua kohustus kasutada teisest tooret (algul kas või 5%).

Kommentaar: Puidutööstuse jääkidega on keeruline, tuha kasutamisega on küsimused näiteks.

Kommentaar: Ruumiloome puhul KOV ei oska planeerida kliimaneutraalselt. Planeeringute jalajälge peab olema võimalik hinnata ja suunata. KOVid vajavad koolitust ning vajadus on ka tehnilisi konsultante koolitada.

Kommentaar: Pakendamisega seoses on tõsine murekoht. Kliimaseadus võiks anda kindlust ja suuniseid, millises suunas pakenditega liikuda. Kas pakendite lõpuni vältimine tõesti vähendab KHG heidet?

Vastus: Seda tuleb hinnata, praegu täpselt ei tea. See on väga mahukas teema ja vajab kindlasti rohkem uurimist.

Kommentaar: Pakendimäärus on sisult tõeline pakendireform. Kliimaseaduse raames oleks äkki parem seda mitte puutuda ja käsitleda seda omades raamides. Kliimamuutuste mõttes on pakendite osakaal kaduvväike. Seal on energeetika ja transport ikkagi peamised.

Kommentaar: Puudu on tööstuslike jäätmekäitlusvõimsuste suurendamise strateegia. 14 miljonit eurot on kavandatud liigiti kogutud jäätmete käitlemise toetamiseks. 14 miljonit on ikka väga väike raha.

Kommentaar: Kaevandussektor on rahvusliku rikkuse alus. Ei tohi jätta midagi kaevandamata lihtsalt sellepärast, et tehnoloogia on halb. EL riigid pigem panustavad CO_2 püüdmisele. Teenusmajanduse nägemine kogu majanduse alusena ei ole jätkusuutlik. Tööstus, töökohad ja uued materjalid säästlikul viisil on tuleviku edu võti. Keelamise asemel loome parem võimalusi, toetame teadust ja uuringuid. Geoloogiateenistusele tuleb luua konkurentsi, sest erasektor on ka huvitatud uuringute tegemisest ja uuest teadmisest, mille põhjal äriplaane teha.

Kommentaar: Põlevkivisektori jääke on Ida-Virumaal väga palju ja nende hulka tuleks hakata vähendama. Utte tehnoloogiate testimise võimalusi oleks vaja toetada seal.

Kommentaar: Riigi huvi uute tehaste rajamise puhul osas peaks oleme üle KOV otsusest. Me ei saa iga KOV või kogukonna huviga üksikult arvestada. Riigil peaks olema siin lõplik roll ja riigi eriplaneering on üks instrument selleks.